

מתן שני שמות לנולדים

יוסף ריבלין

במאמר זה אני מבקש לעסוק בחופעה של מתן שני שמות לנולדים ובמיוחד להבהיר את הסיבות לתופעה היסטורית זאת שהחלה להתפתח כמאות האחרונות בעיקר במזרח אירופה. אין מדובר בשם וכינוי או בשני שמות שניתנו כל אחד על ידי הורה אחר או על ידי קרובים שונים, אלא כמתן שני שמות עצם לילד או לילדה על ידי הוריהם סמוך ללידהם.

סקירה היסטורית קצרה תלמד שתופעה אונומסטית זו קיימת מראשית עם ישראל. למשל, בתקופת המקרא ידועים מספר אישים שכנוו ביותר משם אחד, כגון בנימין שאמו קראה לו בן אוני¹ או השמות הרבים של יתרו.² תופעה זו נמשכת בתקופת התלמוד. דוגמאות לכך יש למצוא למשל במדרשי חז"ל לגבי שורה שייחסו לה את השם יסכה³ וכך גם לגבי השמות הרבים המיוחסים למשה.⁴ הרב מנשה קליין⁵ הביא את הדוגמאות הבאות: במשנה מופיע השם אבא שאול,⁶ ובתלמוד מופיעים השמות אבא יודן,⁷ אבא מרי,⁸ יהודה גרונרות.⁹ בתקופת הגאונים מצאנו שם כפול ליצחק חזקיה ראש

1 כראשית לה, ית.

2 ראו: רש"י, שמות ד, ית, עפ"י מכילתא דרבי ישמעאל; תנחומא, שמות ס"י יא, וראו: A. Demsky, "Double Names; שמו יתרו; בתחלה פרק ד: בתחלה שמו יתרו; ואלה שמות, כ

"Identity of Sheshazzar" in the Babylonian Exile and the Identity of Sheshazzar" (בעריכת א' דמסקי), רמת-גן, תשי"ט, עמ' 23–39, במיוחד בהערה 9. שם מובאות דוגמאות לכלל שמות, אך אין ראייה ברורה שאכן מדובר בנתינת שני שמות בלידה או בחוספת שם שני לאור שינוי בהיותו של אדם.

3 כראשית יא, כט, וראו בפירושו רש"י, שם, והשוו לפירושו אבן עזרא, שם.

4 פסיקתא זוטרתא, ויקרא א ע"ב.

5 שו"ת משנה הלכות, חלק ה, ס"י רטו; חלק ו, ס"י רנה, וראו להלן.

6 משנה, פאה ת, ה, ובמקומות נוספים.

7 ימות קבב ע"א, איש ציידן; והיה גם תנא, תלמידו של רבי יהודה הנשיא, בשם אבידן שאולי הוא קיצורו של השם אבא יודן, ברכות כז ע"ב, א' היימן, תולדות תנאים ואמוראים, ירושלים, תשכ"ד, עמ' 62.

8 גיטי' כב ע"ב, ובמקומות נוספים.

9 יומא ע"א, בדפוסים: יהודה בר גרונרות, וראו ירושלמי, שקלים פ"ד ה"ב (מת ע"א).

תופעתה של תופעת מתן שני שמות לנולדים, מצויים הכמים בדרות האחרונים שמעידים שער לתקופתם לא היה נהוג לתת שני שמות לנולדים. ר' החזקאל לנדאו [פראג, המאה השבע-עשרה] כתב בתשובה:

ואני לחולשת זכרוני איני זוכר בשום מקום כשי"ס שום תנא או אמורא שהיה נזכר בשני שמות ושניהם שם העצם, זולתי אבא שאול ואבא יוסי וגם זה אינו שני שמות כי אבא לדעתי אינו שם העצם רק שם התואר לשרן חשיכות.²⁴

וכן כתב גם ר' חזקיה מדיני [המאה התשע-עשרה] בספרו שדי חמד: "וישמואל סבא אינו שני שמות שכמיהם לא קראו בשני שמות כאחד"²⁵ הוא אף הפנה לדברי השולחן ערוך, שאף משם נראה שלא היה שניה לקרא לאדם שני שמות עצם.²⁶ וכן כתב החתם סופר [גרמניה-הונגריה, מהציה שנייה של המאה השמונה-עשרה וראשונה של התשע-עשרה]:

ועוד נ"ל דלפנים לא היו נוהגין לקרות בשני שמות כבת א' כי חדשים מקרוב באו, ואפילו יעקב אבי"ה לא מצינו שנקרא יעקב ישראל כפ"א [= כפעם אחת], ולא מצינו בכל השמות שכתב"ך וש"ס ופוסקים שיקראו א' כב"א [= כבת אחת] כ' שמות בחד.²⁷

ר' שלמה לוריא [המהרש"ל, פולין, המאה השש-עשרה] הניח בספרו ים של שלמה שיש הרבה שמות עבריים שיש להם שמות מקבילים בלועזית, אך אין כלל שכיחות ונוהג שיהיו שני שמות עבריים. הוא סיפר על אירוע שאירע במשפחתו כשנולד בה בן וכל אחד מהורי הילד בקש לקרואו על שם אביו. אביו של האחד נקרא מאיר ושל האחר – יאיר. כסופו של דבר התפשר והילד נקרא בשם "שינאור"²⁸ כרמז לשמות של שני סביו. מכך שנקרא "שינאור" ולא קראוהו בשני השמות גם יחד "יאיר מאיר", יש להבין לכאורה שנוהג שם כפול אכן לא היה שכיח.²⁹ אמנם, יש מעירים שאף הוארה הכרוזת. אפשר שהחמלקות כך ההורים הייתה כל כך חריפה שהיא

24 שו"ת נודע ביהודה, מהדורה תניינא, אורח חיים, סי' קנ"ג, בד"ה ומה שצ"ה.

25 שדי חמד, כרך ז', מערכת חתן וכלה וחופה, דף ר, אות ז'.

26 אבן העזר, סי' קכ"ט.

27 שו"ת חת"ם סופר, אבן העזר, ב, סי' יח. וראו: י' אופנהיימר, ויקרא שמו בישראל, באונס איירס תשל"ח, עמ' 36, בהערה.

28 לאמיתו של דבר, השם שנקראו הניע מהשפות הרומנטיות "יהודיות ונזיר מהמילה A. Beider, A Dictionary of Ashkenazic Given Names, Bergenfield, NJ, senior, 2001, pp. 422-423

29 גיטין, פרק ד, סי' כו.

גולה; לרבי יצחק צדוק אביו של רב נחשוך ולרבי יצחק צמח ראש ישיבת גולה; אחד מבני התוספות מופיע בשם כפול: ר' יעקב ישראל.¹⁰ גאון יעקב.¹⁰ אחד מבני התוספות מופיע בשם כפול: ר' יעקב ישראל.¹¹ בשו"ת הרשב"א מופיע שם כפול, חיים פלטיאל;¹² שם כזה מופיע גם אצל המהר"ם מרוטנבורג.¹³ וכן מופיעים בתשובותיו שמות כפולים נוספים: שמואל יהודה;¹⁴ יוסף חיים;¹⁵ שלום מנחם;¹⁶ משה צוריאלי.¹⁷ ברמב"ם נאמר: ונמצא שמו יוסף ושמוע"ן.¹⁸ כמו כן ידועים החתמים: בנימין זאב בן מתתיהו.¹⁹ החתמים מאיטליה כמו רבי אברהם מנחם בעל ספר מנחת בלולה²⁰

ורבי מנחם צוריה (הרמ"ע) מפאנו.²⁰ אחרים מפפקים בטיב הראיות האלה. הביקורת נוכעת בעיקרה מן השאלה האם אכן מדובר בדוגמאות אלה בשם פרטי שני ולא בתואר. כך למשל לא הוכח שהשם אבא אינו כינוי או תואר כבוד ולא שם פרטי, דוגמה לאפשרות כזו היא מה שנאמר בתלמוד: "בעינא אבא בר אבא וכו'".²¹ כך גם לגבי תוספת השם "חיים" שיכולה להצביע על שניו מתמת חולי או תוספת לחיזוק.²² א"א אורבך סובר שהשם ישראל של רבי יעקב ישראל מבעלי התוספות אינו אלא כינוי.²³

10 ליקוטי הפרד"ס ט צ"א.

11 יבא מו צ"ב, תוספות ד"ה כי פליגי; כתובות צח צ"ב, תוספות ד"ה אמר רב פפא; חולין ק"ב צ"א, תוספות ד"ה הני מילי.

12 א, סי' שפ"ג.

13 שו"ת מהר"ם בי"ב, סי' רכ"ג.

14 שם, סי' תקס"ג.

15 שם, סי' תתכ"ב.

16 שם, סי' תתכ"א.

17 שם, סי' תתקמ"ג.

18 הלכות אישות פ"ח ה"ג. החידושי בדברי הרמב"ם על הנאמר במקומות אחרים במלמד הוא שאדם זה נקרא בשני השמות במקום אחד.

19 בעל שו"ת בנימין זאב, חי ביות במחצית הראשונה של המאה השש-עשרה. צירוף זה של בנימין זאב הוא מעניין ותמוך בדבריו של פרופ' דמסקי, ראו להלן בסעיף "הופעת הדפוס".

20 שו"ת משנה הלכות, ל' מנשה קליין, חלק ה, סי' רט"ו; ו, סי' רנה.

21 ברכות יח צ"ב, וראו: מ"ב לרנ"י, "לחקר הכינויים והתארים: א: אבא", הערה, ד (תשמ"ז), עמ' 93-113.

22 ראו על כך להלן, סעיף יא. על השם "חיים" ונגזרותיו בקהילות השונות, ראו: י"ג גומפרין, "קריאת שמות בישראל", תרבי"ן, כה (תשט"ז), עמ' 340-353.

23 דהיינו, השם ישראל אינו שם פרטי נוסף. אלא כינוי לשמו הראשון "יעקב". א"א אורבך, בעלי התוספות, א-ב, הל-אביב, תשמ"נ, עמ' 116. וראו: שו"ת דברי יציב, אבן העזר, סי' ק.

בכירור שתופעת שני שמות לילד היא נדירה ביותר. כך למשל כותבת ל' ברונישטיין-מקובצקי: "מן הרישומות אפשר ללמוד שלרוב הגברים והנשים היה שם אחד בלבד".³⁶

לעומת זאת בקהילות אשכנז הולכת התופעה ומתרחבת. כתב על כך אברהם שטאל:

אצל היהודים היו שנישאו שמות פרטיים אחדים, אך נראה שהמנהג פשט כרכים במאה התשע-עשרה, בייחוד באירופה המזרחית, ומטרונו על פי רוב היזהר לשמור את שם האב משיני הצדדים... מאחד יותר נחת שם שני כפשרה, כשהורים מודרנים לא רצו לתת לילדיהם את שמותיהם המיושנים של הקרובים מהדור הקודם. כיום נעשה מתן שם כפול לילדים גם עניין אופנתי בחוגים מסוימים.³⁷

לדבריו של חוקר השמות אלכסנדר ביידר, בגרמניה של המאה השמונה-עשרה כבר נושאים כעשרים אחוזים מהיהודים שני שמות עצם מלידה. אחד הגברים הנושאים שם כפול גבוה קמעה מזה של הנשים. בפולין של המאה התשע-עשרה מתקרב המספר לחמישים אחוזים והמגמה הולכת ומתרחבת. כפילות השמות הפוליים הוא מוצא שלוש קטגוריות: א. יהודים הדיסטוריים שקיים בין שם של קודש והכינוי הנלווה אליו, כמו מנחם מנדל, שלמה זלמן וכיצא כאלה; ב. יחס של קשרי תרבות בין שני השמות, כמו אברהם יצחק, רחל לאה וכדומה; ג. שני שמות עצמאיים ונבדלים, כמו שמואל יצחק, משה יעקב.³⁸

שם קודש ושם חול

המהר"ם מניץ שחי במאה התשע-עשרה דן בנוהג שהיה קיים שנים רבות באשכנז בקשר לנתינת שמות לילדים. מכיוון שהוא מביא זאת בשם אביו

ל בורנשטיין-מקובצקי, "שמותיהם הפרטיים של יהודי אימרי בעת החדשה", ואלה שמות ג. (בעריכת א' דמסקי), ומתנגן, תשי"ב, עמ' נג, הל' "השמות הפרטיים של יהודי סאלובניקי בדורות האחרונים", ואלה שמות ד. (בעריכת א' דמסקי), ומתנגן, תשס"ד, עמ' כד-כה; א' גימני, "שמות פרטיים בקהילות תימן: מחקר שמה על פי שטרי כותבה", ואלה שמות, א. (בעריכת א' דמסקי), ומתנגן, תשי"ז, עמ' טז-טא, בעמוד סא.

37 א' שטאל, מוצא השמות, אור יהודה, תשי"ה, עמ' 102.

38 ראו A. Beider, *A Dictionary of Ashkenazic Given Names*, Bergenfield, New Jersey, 2001, Introduction, pp. xlii-xliii; 1-19. Beider, "Methodological Principles for Determining Etymologies of Ashkenazic Given Names", in: *These are the Names* (ed. A. Demsky), 4, Ramat-Gan, 2003, pp. 41-76, 68-74.

נגעה לא רק בשאלה על שם מי ייקרא התינוק אלא גם "מי ילך בראשי", כלומר איזה שם מהשניים יקודם.³⁰ מכל מקום המהרש"ל כותב במקום אחר במפורש שאין שני שמות מצויים במקומותינו: "וכלא חול קשה למצוא שיאה לו שני שמות בלשון עברי אם לא בשני שמות מדינות ועל ידי איין סיבה".³¹

גם מדברי ר' שמואל הלוי [פולין], המאה השש-עשרה] עולה שהתופעה היא חדשה: "ואם נחת לו שני שמות בשעת מילתו ונקרא בשתייהן כאחד כאשר שמעתי שבמקצת מקומות נהגו כך".³² וזו גם דעתו של בעל ערוך השלחן [הרב יחיאל מיכל הלוי אפשטיין, סוף המאה התשע-עשרה ראשית המאה העשרים] [1829-1908]:

ירידע שיבמי חז"ל והוראונים לא קראו לאדם שני שמות כלל, כאשר עינינו רואות כשי"ס כבלי וירושלמי ומדרשים, שאין לך תנא או אמורא שהיה לו שני שמות, וזה שמצינו "אבא שאול", אינו אלא שם אחד: שאול, ואבא הוא שם החואר כמו רב, וכו'.³³

וכן גם כותב הרב משה פיינשטיין [אוצות הכרית, המאה העשרים]: "והקריאה בשני שמות יחד לא היה זה בדורות הקודמים".³⁴

נראה אפוא שגם אם היו מקרים שבהם ניתנו לילד שני שמות בסמור ללידתו, הם היו מעטים. אין אפוא לדבר על תופעה קדומה של נתינת שני שמות עצם בלידה וכדודאי לא על תופעה רחבה.³⁵

תפוצת שני השמות בישראל

ממחקרים אוטומטיים שהתבצעו לגבי שלוש מאות השנים האחרונות עולה שבקהילות הספרדים וכן בקהילות תימן התופעה של קריאת שני שמות בלידה היא עדיין נדירה ביותר. אין, מתעודות, פנקסי שמות ומסמכים של קהילות יוצאי ספרד, צפון אפריקה, תימן וקהילות אחרות עולה

30 י"ד יסברג, אוצר הכרית, ירושלים, תשי"ג, עמ' רכת.

31 שם, סי' כ. נראה שהכוונה היא להיגויים שונים של שם אחד הנהוגים במדינות שונות.

32 ספר נחלה שבעה, סימן מה, סעיף כא, אות יב, עמ' 190.

33 אבן העזר, סי' קטט, עמ' יב.

34 מרגליות, לחקר שמות וניגונים בחלמוד, ירושלים, תשי"ד, עמ' סז-סח; מ' רובין, קוראי שמו, חברון, תשס"ב, עמ' 146-161.

35 ראו על סקירת התופעה והתפתחותה בתקופתנו, אצל ד' רותן, באהלי שם, ירושלים, תשמ"ב, עמ' 37-41.

צירופי שני שמות המבוססים על טקסט מסוורת. האחד צמד שמות כמו השם הכפול "אברהם יצחק" שנוסד על פי הפסוק: "אלקי אברהם יצחק וג'ר" (שמות ג, טז), או הצמד "יעקב יוסף" שנוצר מהפסוק: "אלה תולדות יעקב יוסף וג'ר" (בראשית לז, ב). סוג שני קשור לפעלים או לשמות עצם שצורפו לשמות המקרא כמו השם "יואל משה" על פי הפסוק: "יואל משה וג'ר" (שמות ב, כא). "חיה שרה" על פי חיי שרה ("ידיהי חיי שרה", באשית כג, א), או "אסתר מלכה" (אסתר ה, ב) ועוד כיוצא בזה. סוג שלישי נסמך לדעתו גם על מקור ספרותי, הפעם על המדוש. כך למשל אפשר להניח שהשם הכפול "משה מרדכי" יוענק לילד שנולד ב'י באדר, יום לידתו ופטירתו של משה רבינו,⁴² כי מועד הכרית הוא ב'י' באדר, יום של מרדכי. הוא תולה התפתחות אוטומטית זו בהופעת הדפוסים.⁴³

אכן, המצאת הדפוס שהביאה להפצתם של ספרים מודפסים, העבירה בצורה רחבה מרור לרור ומקהילה לקהילה חומר כחוב, שדרכו אפשר היה להיחשף לשמות פורטיים רבים. אפשר אפוא לקבל את ההצעה של פרופ' דמסקי שהייתה השפעה להופעת הדפוס, אבל הצעתו אינה מסבירה לכאורה את צמדי השמות הרבים שאינם מבוססים על המקרא שהופיעו באותה תקופה. זאת ועוד, בתי הדפוס הראשונים שהדפיסו חיבורים יהודיים לא היו דווקא באשכנז. אמנם היו בתי דפוס קדומים בערים כמו מינץ, שטרסבורג, באזל וקרקא, אך הספר הראשון נדפס דווקא בספרד.⁴⁴ כמו כן ידועים דפוסים שנוצנו באיטליה, וכן סאלוניקי ביוון וקושטא בטורקיה.⁴⁵ בהתחשב בכך שתופעת שני השמות נעדרה כפוזרות השונות, יש הכרח לבחון כל הצעה לאור הרקע שמייחד את קהילות אשכנז משאר הקהילות ולמצוא מענה לשאלה הראשונה והיסודית שבה אנו דנים, מה גורם לשינוי שעל פיו החלו להעניק שני שמות?

השפעה נוכרית סביבתית

יש המבקשים לראות בהתופעת שני השמות תוצאה של השפעה נוכרית על היהדות. אי אפשר להתעלם ממוכן מהשפעות הדדיות של חבירות שונות השוכנות זו בצד זו, ואין ספק שבולדאי היו כאלה. אך יש לזכור שהשאלה העומדת עתה בפנינו היא מה גורם לנתינת שני שמות לילדי המשפחה האשכנזית. כל נשכה שרעיון מתן שני שמות כשהאחד הוא עברי והאחר

שאף הוא שמש זאת מרכותיו, יש לשער שהעדות על קיומו של המנהג קיימת מאז המחצית הראשונה של המאה ה'י"ד. הכוונה היא למנהג ה"הול קריישי", שבו הוסיפו לחינוק לאחר לידתו שם נוכרי. קריאת השם לוחתה בטקס מיוחד ומכאן ואילך נשא הילד שני שמות: שם קודש שניתן לו בשעת המילה ושם העריסה, שם חול, שנוסף לו ככינוי. ואלה דברי המהר"ם:

וכן שמעתי מא"מ [=מאבי מורין] ז"ל ששמע מרכותיו למה קורין אנו בלבן אשכנזי קריאה שם חול חול קריישיש זהו פירוש דקריאת חול, כלומר דקורין ההוא שעתא לינוקא שם החול כגון אם שמו הקודש שמואל ושם החול ננוויל קורין לו ננוויל וכיוצא בהן.³⁹

וכך הביא גם ר' יוסף האן [מאות שש-עשרה]—שבע-עשרה] בספרו יוסף אומץ:

ואנכי זה ראיתי לכתוב טעם... על מה שיש לשם אחד של חול כמה שמות של קודש... והוא זה שלפעמים האב והאם חלוקים על השם שכל אחד רוצה לקרוא הילד על שם משפחתו ועל ידי כך מתפשוין לפעמים ששם של חול יהיה לצד משפחה אחת ושם של קודש יהיה למשפחה השנית.⁴⁰

טקס זה היה נערך גם לכת ואף היא נשאה אפוא שני שמות.⁴¹ יש שרצו לחלות את התופעה החדשה של שני שמות בנוהג קדום זה. אך כפי שצינתי בפנת המאמר, מטרותנו כאן להתחקות אחר הסיבה החברתית-היסטורית האפשרית שהביאה לתופעה האוטומטית של נתינת שני שמות לרד הנולד.

הופעת הדפוס

א' דמסקי ביקש לראות קשר בינן השפעת הדפוס כבר במאה השש-עשרה ותופעת שני השמות הפרטיים באשכנז. אולם הוא התייחס לצירופים שנוצרו בהסתמך על הטקסט המקראי כגון ברכת יעקב לבניו, כמו בנימין זאב יהודה אריה וכיוצא בזה (בראשית מט). דמסקי ציין עוד שלשום סוגים של

39 תשובות מהר"ם מינץ, סי' יט.

40 ספר יוסף אומץ, עמ' 362. על נוהג זה של קריאת שם חול, ראו בהרחבה אצל ש' המבורגר, שרשי מנהג אשכנז, א, בני ברק, תשנ"ה, עמ' 415-455.

41 רואו: א' ייץ, "זמן נתינת שם לבן ולבת" (תש"ז), עמ' מא-מה; א' באומגרטן, אמהות וילדים, חיי משפחה באשכנז בימי הביניים, ירושלים, תשס"ה, עמ' 143-152.

42 תוספתא, סוטה יא, ו-ז; בבלי, מגילה יג ע"ב.

43 דמסקי, שם, סעיף 3.

44 ראו: "דפוס", אנציקלופדיה עברית, ירושלים, תשי"ט, כרך יב, עמ' 954-956.

והולך השימוש בשני שמות לייילוד. כמו כן ראינו שבאשכנז היה נפוץ שם החול הנוסף כבר שנים רבות קודם לצירוף שם המשפחה, כך שקשה לראות קשר ממשי בין הדרישה לאמץ שם משפחה להופעת השם הכפול.

אמנם ר' חזן בערך "Names" באנציקלופדיה יהודאיקה קשר בין תופעת שם המשפחה לתופעת השם הכפול בארצות דוברות אנגלית, אך איך בכך כדי לקדם את המצאי בקרב היהודים. לדעתו מתן שני שמות לאדם מילא בעבר את התפקיד של שם משפחה, לזיהוי רדאי. לכן בדומה לשם המשפחה כיום, ניתן השם השני הנוסף בשל אחת מחמש הסיבות הבאות: 1. כדי לתאר בשם הנוסף את אופיו של האיש; 2. השם הנוסף נקשר לאירוע כלשהו בחיי הילד או הוריו; 3. השם הנוסף בא לרמוז על קשר עם אביו של האיש; 4. השם הנוסף בא לרמוז על מקום הקשור לאיש; 5. השם הנוסף בא לרמוז על מקצוע. 50 לדעתי, קשה לזהות באחד משני השמות אף לא אחת מהמשמעויות הנוכרות. גם הסטיסטיקה שהביא חזן אינה יכולה לתמוך בהשפעת הארצות הללו על הנעשה בקרב היהודים. לדבריו שם שני היה נדיר לפני שנת 1700, ואילו באשכנז כאמור "שם החול" הנוסף קדם בהרבה לתקופה זו. יתירה מזאת, הניתוח הזה מלמד יותר מכול שבהלך גדול מהמקרים מדובר בשם שני שנוסף מאוחר יותר, שבא לתאר את מקצועו או את אופיו של האיש, ואילו אנו דנים כזכור בשני שמות הניתנים כמועד סמוך זה לזה.

ירכוי ילידים

יש שרוצים לקשור את תופעת מתן שני השמות לירכוי הטבעי.⁵¹ כאשר מספר הילדים ככל משפחה גדל ועמו גדל הכלכל כלכלי בשכונה, בכתי הספר וקהילה, היה צורך לתת שם נוסף לצורכי זיהוי. דומה שגם בהצעה זו אין הסבר ראוי. ואשר, מהבחינה העובדתית אין ראיות תומכות להשערה שיש קורלציה בין מערך החילת תופעת השמות הכפולים וכיו שנינו מהותי כרכי הטבעי.⁵² זאת ועוד, אין כל הוכחה להבדל מהותי בעניין הדמוגרפי בין אשכנז לספרד, שכולל לגמק מודיע החלה התופעה דווקא כאשכנז.⁵³ אך לגופו של עניין, כבר הראינו

- 50 שם, עמ' 1159.
- 51 אני רוצה להודות לידידי פרופ' מ' בר-אילן שהעלה רעיון זה בעת הרצאת הוכרים בקונגרס העולמי למודי היהדות, קיץ תשס"ה.
- 52 המתקיים מצביעים על שינוי בגודל המשפחה היהודית במזרח אירופה רק מאמצע המאה השמונה-עשרה.
- 53 בתחילת ימי הביניים המספר הממוצע של ילדים במשפחה האשכנזית היה ארבעה, ואילו גרסמן, חכמי אשכנז הראשונים, ירושלים, תשמ"ט, עמ' 9, הע' 36. מספר

הוא כינוי לרעיו נוצר בישראל בתקופה קודומה.⁴⁵ אפשר בהחלט להניח שבנינו זה הייתה השפעה של הסביבה הנוכרית.⁴⁶ החוקר ס' וילסון קובע שתופעת שני שמות אצל ילדי העולם החלה כפי הנראה באיטליה בסוף המאה השלוש-עשרה. משם עבר המנהג לספרד. רק במאה השש-עשרה אנו מוצאים את תופעת שני השמות בצרפת.⁴⁷ לארצות הברית, אנגליה ולסאר מדינות אירופה הגיעה התופעה רק במאה השמונה-עשרה. לדעתו הסיבה העיקרית לתופעה היא דתית. אחד משני השמות היה בדרך כלל שמו של "קדוש" נוצרי גרמניה לתת שם "חול" נוסף על השם היהודי שניתן שהשפיעה על יהודי גרמניה לתת שם "חול" נוסף על השם היהודי שניתן בעת לידה? אני יכול לזהות את ההשערה, אך דומה שהיא אינה כה סבירה. האם המעבר ממתן שם "חול" שנוסף לשם הראשון לתופעה של מתן שני שמות בדרומית בסמוך ללידה בא בהשפעה נוכרית? שוב, אין כלים לשלול זאת לחלוטין, אך הקושי בהנחה זו הוא גדול. מודע אין די בכך שהייילוד מקבל שני שמות, שם קודם ושם חול, כמועדים נפרדים ויש צורך להעניקם במצע אחד? ומה בדיוק צשתה ההשפעה הנוכרית במקרה זה? דומה שיש לתור אחר הסברים נוספים לתופעה.

שמות משפחה

יש שקושרים את תופעת שני השמות לתופעת מתן שמות משפחה. יתכן שיש בכך לתת מענה חלקי לשאלתנו. עובדה היא שבספרד כבר במאה האחת-עשרה ניתנו שמות משפחה.⁴⁹ אם מטרת השם הכפול היא לזיהוי יחיד, כתפקידו של שם המשפחה, נראה עובדה זו להסביר מדוע לא נפוץ השם הפרטי הכפול בקרב יהודי ספרד. אלא שלצערנו אין ערדיות לכך שהשם הפרטי הכפול נועד רק לצור אפסרות לזיהוי יעיל יותר של האדם. יתירה מזו, אם אכן זו הייתה מטרת השם הכפול הרי המגמה הייתה צריכה להיחלש כאשר במאות השמונה-עשרה והתשע-עשרה נדרשו כמעט כל יהודי אשכנז בארצותיהם לשאת שם משפחה. ההפך הוא הנכון, כאמור, דווקא במאות האחרונות גובר

- 45 ראו לעיל, בסמוך להערה 39.
- 46 על תופעת שני שמות אצל נוכרים ראו ר' חזן, ערך "Names", *Encyclopedia Judaica*, 1158-1159.
- 47 כרד יב' ירושלים, עמ' 1971, 1158-1159.
- 48 S. Wilson, *The Means of Naming: A Social and Cultural History of Personal Naming in Western Europe*, London, 1988, p. 215
- 49 שם עמ' 219.
- 50 ירדנים השמות אלכו ובנוונישתי, ראו: שי' שביב, ערך "שם, שמות", אנציקלופדיה עברית, כרך לא, עמ' 1012.

מתן שני שמות לנולדים

רוח המשיבים סוכרים שאם מראש אין מדובר בשני שמות שווים ממש אין הקפדה כלל. כך למשל אם שם החתן אברהם ושם המיו אברהם יצחק, או אם שם הכלה ברכה ושם תמותה טובה ברכה, אין צורך לבצע כל שינוי שהרי לא מדובר בשמות שווים. מובן מאליו שאם לכל אחד יש שני שמות ורק אחד מהם משותף אין כל בעיה בכך. כך יכול משה ישראל לשאת את בתו של משה יעקב. ויתירה מזו, אם האחד נקרא בלדתו משה ישראל והאחר ישראל משה גם עובדה זאת לדעת חלק מפרוסקי אשכנז אינה מהווה כל בעיה כי מדובר בשני שמות שונים.⁵⁶

צוואת רבי יהודה החסיד הודפסה לראשונה במאה השש-עשרה. השפעתה הלכה וגברה מאותה תקופה ואילך. יש לצרף לכך את העובדה שבספרי המקובלים (ר' עמנואל חי ריקי) מופיעה כשם האר"י ז"ל הגבלה חלקית, רק לעניין זהות שם הכלה ותמותה. מכל מקום הפולמוס סביב נושא זה החל כבר במאה השבע-עשרה. בשאלה זו דן ר' דוד אפנהיים, בעל שו"ת נשאל דוד.⁵⁷ ולאחר מכן ר' יחזקאל לנדאו כשו"ת נדע ביהודה, שפתח בהערה למי יעודה צוואת רבי יהודה החסיד: "בדבר השידוך המדובר לגיטתך עם בן תורה ויחסך רק שבשעת חלי השינוי שם שלו הוא כשם אבי הבתולה... אבל האמת יורה דרכו כי החסיד לזרעו אחרי צוה... ועוד אמינא שבלא"ה [=שבלאו הכי] בשאלה זו ששאלתני אין כאן חשש כלל ואפי' לזרעו של החסיד, ואמינא תרי טעמי...⁵⁸ וכן החתם סופר, שכתב בתשובה:

ע"ד מי שרוצה לזכק בכך טובים בחור וטוב אלא דחייש מ"ש [=מה שהחיש] העולם משום שמות הבח' עם החותן ושם אמו כשם אמה של המשודכת אהי' מאן דלא קפיד לא קפדינן בהד"י וכפרט דאכא כאן זכות תורה... וכאמת לא מצאתי חשש זה כס' חסיד"י כלל כ"א [=כי אם] כס"י תע"ז שם נאמר דלא ישאו האב והבן וכן הבן שלשה נשים ששמות שלשתן שוות ותו לא נמצא דבר והוה חכורו של ר"י החסיד ש"מ [=שמוע מינה] דליכא קפידא במידי אחרנא ויהי' זיווגם עולה יפה.⁵⁹

משיבים רבים סברו שיש מקום לחשש ולכן הורו להוסיף שם לאחד מהם

- 56 דיון לעניין שידוכין, ראו למשל: שו"ת מהרש"ם, סימן כח; שו"ת מנחת יצחק, חלק י', סימן קכז; שו"ת יביע אומר, חלק ה', תושב משפט, סימן ו.
- 57 אבן העזר, סי' לד, ר' דוד חי כפראג במאה השבע-עשרה והיה גיסו של בעל שבות יעקב. וראו א' מגיד, בית אהרן, ב, ניר יורק, תשכ"ב, עמ' תקמח.
- 58 שו"ת נדע ביהודה, מהדורה תנינא, אבן העזר, סי' עט.
- 59 שו"ת חתם סופר, ג, אבן העזר, א, סי' קטז. וראו כספר בית אהרן, עמ' תקמו-תקמט, שהאריך לבאר את הנימוקים שהובאו בחסבר הוראות הצוואה.

שכרי לענות על בעיית הזיהוי די היה בשם השני הנוסף כפיני, שצמת באשכנז שונים הרבה לפני תופעת מתן שני שמות.

עלינו להמתקד אפוא בתופעות ייחודיות למגזר האשכנזי שעשויות היו להשפיע על חרידת המנהג להעניק שני שמות לנולדים. להלן אציע השערות מספר, אפשר שכל אחת מהן תרמה אם ברוב ואם במעט למגמה הנוכרת נקודת המצאת שלי תהיה הוראותיו של רבי יהודה החסיד.

ר' יהודה בן ר' שמואל החסיד משפירא חי במחצית השנייה של המאה השתי-עשרה. בחיבוריו צוואת רבי יהודה החסיד הוא מוסר לצאצאיו ולבני דורו הוראות רבות. ביניהן זו הקשורה לשמות: "לא ישא אדם אשה ששמה כשם אמו או שמו כשם המיו ואם נשאה ישנה שם האחד אולי יש תקוה"⁵⁴ הגבלה קדומה אך לא זהה מצויה בחיבורו האחר ספר חסידים: "וכן אדם שלקח אשה ששמה רבקה או שם אחר, ובנו לקח אשה ששמה רבקה וכן בנו לקח אשה ששמה רבקה לא יצליחו"⁵⁵

הוראותיו של רבי יהודה החסיד בצוואתו עוררו פולמוס נרחב במהלך הדורות. רבים ביקשו לדעת מה הם מקורותיו, אחרים הצביעו על סחירות לכאורה שקיימות בין הוראותיו למקורות ההלכה הידועים לנו. דיון אחר נסב על השאלה האם צוואתו כוונה לצאצאיו בלבד או לכל עם ישראל. בני כך ובין כך רבים מיהודי אשכנז סורים למרות הצוואה ונתהוים בהוראותיה. רק עובדה זו יכולה להסביר את הדיון הרחב בספרות השאלות והתשובות בשאלה כיצד אפשר ליישב בין ההוראה הזו ובין המציאות. מדובר כאותם מקרים שבהם עמדו להשתדך שתי משפחות שבהן שם החתן כשם המיו או שם הכלה כשם המוחה. השאלה שעלתה הייתה האם לקיים את השדוך, ואם נשתדכו כבר האם יש חובה לכסל את הקשר. המשיבים הורו בדרך כלל ליישב את הפיתרון שהציע רבי יהודה עצמו, דהיינו לשנות את אחד השמות. לגבי אופי השינוי מתגבשת מגמה המייצגת להוסיף שם לאחד מהם. כך שאם למשל שם שניהם הוא יעקב, יוסף החתן שם לשמו ויקרא מעשה ואילך יעקב משה. וכן אם שם הכלה שרה כשם המוחה, היא תיקרא מעשה שרה חיה. יש שמציעים שלאחר מתן התוספת יוזכר רק השם הנוסף.

- 54 זה אינו מעיד אמנם על מספר הלידות במשפחה, כי הייתה תמותה רבה, אך יחיד שם זאת היא נשאר בגוול זה גם במאות הבאות. ראו באומגרטן. שם, עמ' 193, ת"ש 61. אם כן לא חל באשכנז שינוי משמעותי שיצדיק את המהפך הקשור בתחית בין שמות בלידה. כמו כן אין בממוצע כזה להצדיק את ההכלל בעניין מתן השמות אשכנז לשאר התפוצות. נתונים נוספים על האוכלוסייה היהודית במאות האחרונות ראו אצל א' רופין, הסוציאלוגיה של היהודים, תל-אביב, תרצ"א, עמ' 49-67.
- 54 ספר חסידים, מהדורות ר' מרגליות, ירושלים, תשי"ז, עמ' יז-יט.
- 55 ספר חסידים, שם, סימן תצו, עמ' שכג-שכד.

לכלה יש שם זהה לחמותה. אך בהמשך מביא הרב יוסף שיטות רבות שאין להקפיד על כך בימינו, וכך פסק גם למעשה.

ומעתה הבא נבא לנ"ד [=לנידון דנן], שבעיר הזאת (מצרים) אינם יודעים כלל מזה, ומעשים בכל יום שהחתן שמו כשם חמיו, ושם הכלה כשם חמותה, ואין פוצה פה ומצפצף. ונראה שהבאים לישא באופן כזה, אין להודיעם כלום.⁶⁵

מחקרה של לאה מקובצקי על העיר איזמיר מלמד שהיו אמנם מקרים שגם שם החליפו את שם החתן או הכלה בעת התנגשות שמות.⁶⁶ אך מתוך העדויות עולות בבירור שתי נקודות חשובות. הסיבה לשינוי לא הייתה צוואת רבי יהודה החסיד, אלא סיבה פרגמטית. השמעת השם בבית תכלכל את השומעים ולא ידעו למי מתכוון הקורא. עובדה היא ששינוי שם נעשה גם למשרתת שנכנסה לעבודה בבית שבו יש בת בשם הדומה לשמה.⁶⁷ והנקודה החשובה יותר לדעתי בעניינינו היא שהשם החדש לא הונצח, הוא שימש באופן זמני כשם בלעדי לשם השגת המטרה המוצהרת, אך לאחר פטירת החם או החמות הוא נעלם ונמוג. כך שאין הוא יכול להשפיע על תופעת ריבוי השמות בישראל.

שם לכבוד או שם לזיכרון

בין הנימוקים שמובאים להבחנה בין יהדות ספרד ואשכנז כאשר להוראה הנוכרת בצוואת רבי יהודה החסיד מופיעה ההגבלה הקיימת אצל יהודי אשכנז לקרוא בשם המפורש של האב או האם.⁶⁸ אם תינשא הבת לחתן ששמו כשם אביה, בקוראה לבעלה תזכיר את שם אביה והדבר אסור לה. איסור דומה יעבור אדם שישא אישה ששמה כשם אמו. יהודי ספרד אינם חוששים מכך ולכן הוראת הצוואה אינה מגבילתם.

לנושא זה יש קשר הדוק לעצם השאלה האם אפשר לתת שם לנכד כשם הסב החי או לא. כידוע מקובל בקרב קהילות ספרד שאבי הבן מכבד את אביו בכך שקורא לבנו הנולד בשמו. כלומר שם הנכד כשם סבו החי. בקהילות אשכנז אין הדבר מקובל. השם ניתן אפוא לזכרו של הסב שנפטר ולא לכבודו של הסב החי. הנימוק זהה לזה הקשור לצוואת רבי יהודה

65 שו"ת יביע אומר, ב, אבן העזר, סי' ז.
 66 ל' בורנשטיין-מקובצקי, שמות יהודי איזמיר, שם, עמ' מ.
 67 מקובצקי, שם.
 68 מ' גרוס, שמא גרים, שם, עמ' יג.

או לשנות את אחד השמות. כך כתב בספר שדי חמד בשם האדמו"ר ר' מנחם מגדל שניאורסון בעל הצמח צדק מלובביץ' [המאה התשע-עשרה] שאפשר להוסיף שם לאחד מהצדדים. וכן אם מראש יש לאחד מהם שם נוסף, אין כל חשש.⁶⁹ וכך כתב הרב משולם ראטה: "ובצוואת רבינו יהודה החסיד סי' כ"ג הזהיר שלא יהי' שמו כשם חמיו רק ישנה שם האחד".⁷⁰ הרב בצלאל שטרן [המאה העשרים] כתב בתשובה: "דאין קפידא רק שלא יהי' שם שוה. וכעין כלה וחמותה שמבואר בצוואת ריה"ח [=ר' יהודה החסיד] (אות כ"ו) שלא ישא אשה ששמה כשם אמו (ועיי' ס"ח סי' תע"ז), ואפי"ה מבואר באחרונים דכל שיש לאחת מהן ב' שמות ולאחרת שם אחד בלבד אין קפידא".⁷¹ וכתב הרב יקותיאל יהודה הלברשטאם, האדמו"ר מקלויזונבורג [המאה העשרים]: "ולפי זה יש לפרש מ"ש בצוואה ישנה שם האחד, היינו דבחתן וחמיו ישנה שמו ובכלה וחמותה ישנה שמה".⁷² וסיים דבריו:

ולזה אם כי אי אפשר להקל נגד גדולי האחרונים, ובפרט שבמשנת חסידים ומקורו מהאריה"ק ואא"ו [=מהאר"י הקדוש ואבי אדוני זקני] בעל דברי חיים פסקו שלא לישא, ונהוג עלמא כן, ומי אשר יהי' ח"ו [=חס וחלילה/ושלום] לעבור נגד דבריהם הקדושים. אך עכ"פ בצירופא שמוסיפים להם שם אחר, שהצ"צ [שהצמח צדק] העיד מהגה"ק [מהגאון הקדוש] בעל התניא שעשה מעשה רב, ומי יבא אחר המלך... אין לחוש כלל וכלל ח"ו [=חס וחלילה/ושלום].⁷³

ברור אפוא שלאחר אימוצו של השם הנוסף הפך הוא לחלק בלתי נפרד משמו המורכב של החתן או החם. כאשר יבקש הדור הבא לזכרו לאחר פטירתו יונצח שמו הכפול כשם של אחד מצאצאיו. כך נזרעים הזרעים למתן שמות כפולים.

אף שהשתתפו בפולמוס גם חכמי ספרד, מספרם מועט, והמגמה השלטת בקרב יהודי ספרד היא שאין צורך להקפיד כלל בעניין זה. הבהיר זאת בהרחבה הרב עובדיה יוסף בתשובה. בתחילת דבריו הביא הרב יוסף את דברי הרב החיד"א האומר שבאופן כללי יש לחוש להוראתו של רבי יהודה החסיד. ואת דעתו של ר' חיים פלאג'י המורה שיש להקפיד כאשר

60 שדי חמד, כרך ז, מערכת חתן וכלה וחופה, דף רי, אות ז.
 61 שו"ת קול מבשר, א, סי' לא.
 62 שו"ת בצל החכמה, א, סי' לד.
 63 שו"ת דברי יציב, אבן העזר, סי' יא.
 64 שם, וראו שו"ת לב דוד, סי' נט. ובהרחבה בעניין זה, ראו בספר בית אהרן, עמ' תקמו ואילך. וראו מ' גרוס, שמא גרים, בני-ברק תשס"ג, עמ' לח-מא, רד; קוראי שמו, שם, עמ' 256-258.

אפשר אפוא להציע שגם בעניין זה יש תרומה מסוימת לתופעת כפל השמות. החולה האשכנזי לכשיקום מהולדו לאחר שינוי שמו, ישא את שמו החדש המורכב משני. לאחר פטירתו משיבקשו צאצאיו לזכרו יעניק את שמו הכפול לילדי המשפחה.

הוספת שם סגולה

ומעניין לעניין באותו עניין. נוהג נפוץ בין יהודי אשכנז להעניק לחינוך חולה שם נוסף כסגולה. החיד"א כותב שבטאטילה נהגו להוסיף שם של חיה כדי להינצל מחולאים.⁷³ באשכנז כאמור שכיח מאוד שם שני שהוא של חיה.⁷⁴ בדרך כלל השתמשו בשמות של החיות שנוקשרו לשבטים בברכה יעקב, כמו שמצינו לעיל. יהודה אריה על שם "גור אריה יהודה": בנימין זאב על שם "בנימין זאב יטרף". אך לא כל החיות הנוכרות שם אומצו בשמות לאנשים. כך למשל, לא מצאנו את השור, שקשר ליוסף בכרכת יעקב, לכך של חזק של חיה ולא של בהמה. כמו כן לא מצאנו את הנחש, הנקשר למקרה יחיד, של החכם יוסף בכור שור. הסיבה היא כפי הנראה, כי בקשר לתת חזק של חיה ולא של בהמה. כמו כן לא מצאנו את החמור לשבט דן, כנראה בשל קללת הנחש חוהמתו.⁷⁵ ליששכר המירו את החמור הכזוי ברוב, ומכאן נוצר צירוף השמות: ייששכר טוב. כיוצא בדבר המירו את האיליה של נפתלי כבן משפחתה הצבי, ומכאן בא השם: נפתלי צבי. לא פלא אפוא שבקרב יהודי אשכנז רבים צמד השמות כמו: יהודה לייב, ולעתים אף יהודה אריה לייב או אריה לייב בלבד. ייששכר בער או ייששכר טוב בער או טוב בער בלבד, וכי"ב.⁷⁶

היו גם שמות סגולה אחרים למקרה שהתינוק עצמו היה חולה או חלש או למקרים שמתו התינוקות כמשפחה קודם לידתו של התינוק זה. למשל תוספת שם "בן ציץ" או "אלתר" לזכר, ותוספת שם "אלטע" או "כאבע" לקבה. כיוצא בדבר הייתה המלצה לתת שם שמעורר בו שם שמלים כמו שמואל או ירמיה, או תזנת שם של מלאכים כמוכאל או רפאל. שם הסגולה ניתן כדרך כלל כשם אוסף, אלא שהומלץ להשתמש רק בשם הסגולה עד אשר יגדל הילד. אפשר אפוא שגם בכך יש תרומה להצטחת שני שמות לנולדים.⁷⁷

73 שם מגדולים, אות וא"ו, ערך "זאלף".

74 מ' גרוס, שמה גרים, שם.

75 כן מוצאים אנו בורות האחרונים את הצירוף אפרים פישל, כפי הנראה על פי הכרכה שנאמרה לאפרים: "וידגו לרוב", בראשית מת, טז.

76 על שמות לסגולה, ראו בהרחבה אצל גומפרץ, שם, עמ' 352-363.

77 ראו י"ד ריסברג, אוצר הכרית, שם, עמ' רל; ש' מוניץ, שמות בני אדם — מנהג והלכה, עבודה מסטר, אוניברסיטת בר-אילן, תשמ"ט, עמ' 59.

החסידי. בקהילות ספרד אין איסור לבן להשמייע את שם אביו. הוא יכול אפוא לקרוא לבנו בשם אביו. דומני שגם לעניין זה יש השלכה לעניין כפל השמות. כצפוי, כמסתבר ונעבודו, כאשר ניתן שם לכבוד, אין כוללים שני מוכרבים. כלומר, לא יקרא אדם לבנו שני שמות כשהאחד בא לתת כבוד לאביו החי והאחר לספר או לאבי אשתו החיים עדנה. שונה הדבר כאשר ניתן שם לזכרו של סב נפטר. אין מניעה בדרך כלל לכלול שני נפטרים ולהעניק לילד שם כפול לזכר שניהם.

למעשה הסבר דומה ניתן על ידי ר' יוסף האן שחי בעיר פרגנפורט רמ"ן שבאשכנז לפני כארבע מאות שנה. הוא עוסק בסוגיית שם הקודש ושם החול, שנוכרה לעיל ובהמשך הוא כותב:

שלפעמים האב והאם חלוקים על השם... ועל ידי כך מתפשרין לפעמים ששם של חול יהיה לצד משפחה אחת ושם של קודש יהיה למשפחה השנית.⁶⁹

שינוי השם לחולה

בהלכות בקור חולים הוסיף ר' משה איסרליש [קרקוב, פולין, המאה הישע-שרדף]: "הגה: י"א שמי שיש לו חולה בביתו, ילך אצל חכם שבעיר שיבקש עליו רחמים (ני"י פרק י"ג), וכן נהגו (ב) לברך חולים בכה"י [=בבית הכנסת], לקרוא להם שם חדש, כי שנוי השם קורע גזר דינו. נידום אבלים, קודם לביקור חולים (כל בו)⁷⁰ בין יהודי אשכנז שכיח היה מנהג שינוי השם לחולה, ואף שלכאורה מדובר כשינוי השם, נהגו שאין עוקרים את השם הראשון אלא מוסיפים עליו.⁷¹ השינוי מתבטא בכך שמענה אין שמו משה אלא חיים משה. כאן יש להעיר שמנהג שינוי השם אינו נחלתם הבלעדית של יהודי אשכנז. עם זאת דומה שאצל האחרים השינוי כו מוצט לאין שיעור. כמו כן אף שכמה מחכמי הספרדים, גם הם בעקבות הקבלה, הזהירו שאין לעקור את השם הראשון לגמרי אלא לשנותו על ידי תוספת שם, רבים עורכים שינוי שם בעקורת הראשון לגמרי.⁷²

69 ספר יוסף אומץ, עמ' 362.

70 ש"ע יורה דעה, ס"י שלה, סעי' י.

71 עורך השלחן, יורה דעה סוף ס"י שלה; אבן העזר, ס"י קבט, סעי' יב; מ' גרוס, שם, עמ' יא-יב.

72 ראו דוגמאות אצל רוזן, באהלי שם, עמ' 56-59; רובין, קוראי שמו, שם, עמ' 79 ואילך.

וכן מביא רבי דניאל טיראני [איטליה, המאה השמונה-עשרה] בספרו עיקרי הדיוט [=הצעיר דניאל טיראני]: "ומה גם שאמרו בשם החסיד⁷⁸ שמי שבניו מתים ב"מ [=בר מינן] יקרא הבן הנולד בכ' שמות"⁷⁹.

הלכה למעשה

כאמור כיום נוהגים להעניק שמות כפולים לנולדים. אמנם יש מביאים בשם בעל החזון איש [בני ברק, המאה העשרים] שלא לקרוא בשני שמות אם לא מתכוונים להשתמש תמיד בשניהם. אך מובא בשם הרב שריה דבליצקי [בני ברק, המאה העשרים] שאין למנוע בשל כך נתינת שני שמות, וכך שמע בשם הרב שלמה יוסף אלישיב [ירושלים, המאה העשרים] שנוהגים לתת שני שמות. וכן צידד הרב מרדכי אליהו [לשעבר הרב הראשי לישראל, הראשון לציין, ירושלים, המאה העשרים]. הרב אברהם יצחק הכהן קוק [לשעבר הרב הראשי לישראל, ירושלים המאה העשרים]⁸⁰ אמר שאין בעיה לתת שני שמות ולהשתמש רק באחד מהם, אף שהוא עצמו קרא לבנו צבי יהודה והשתמש בשניהם.

שיטת החזון איש יסודה בחפיסה ששני השמות החדשים הם מהות אחת ולכן אין להפריד ביניהם. כך סוברים חכמים נוספים.⁸¹ ר' יוסף חיים [בעל ה"בן איש חי", בגדד, המאה התשע-עשרה] אומר שאדם יכול לקרוא לבנו על שם אביו ועל שם חמיו ונחשב לזיכרון לשניהם.⁸² לכאורה הוא סובר שאלה שני שמות נפרדים.⁸³

בסיכומי של דבר, תופעת נתינת שני שמות סמוך ללידה התפתחה בצורה דרמטית בדרות האחרונים, בעיקר בקרב הקהילות המסורתיות של יהדות אשכנז. השאלה שהוצבה לפתחו של מחקר זה הייתה: האם הייתה זו השפעה של גורמים חיצוניים, כגון המצאת הרפוס ותפוצתו? האם הייתה זו השפעת מתן שמות משפחה? או שמא מדובר בהתפתחות פנים יהודית

78 ספר חסידים, סימן רמד-רמו.

79 ספר עיקרי הד"ט, פיעטרקוב תרל"ח, יורה דעה, סי' כו, הלכות כיבוד אב ואם. שו"ת עזרת כהן, סי' כח.

80 וראו פירוש הגר"א לפסוק: "כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל", במדבר כג, כג, שבלעם ביקש לקלל את עם ישראל בשני השמות יעקב וישראל גם יחד, כי השימוש באחד מהם כלבד לא צלח, ר"י רייסבארד, קהלת יצחק על התורה, וילנא, תר"ס; ד' אליאן, פנינים משלחן הגר"א, ירושלים. תשנ"ז, עמ' קפז-קפט, ובהערות. וראו האדמו"ר ר' מנחם מנדל מלובקין [ניו יורק המאה העשרים], אגרות הקדש, ח"ב, אגרת ג'תתקצו.

82 פרשת שופטים, שנה ב, כז.

83 שמא גרים, שם.

ובמה שיחד את יהדות אשכנז בסוגיה זו? לדעתי, יש למצוא בספרות הרבנית האשכנזית תשובה להתפתחות אונומסטית זו. הקשורה כפי הנראה למנהגים שונים, כגון: הקשר למנהג קריאת שם חול; הקשר לצוואת רבי יהודה החסיד בעניין שמות המחותרים; הקשר לשינוי שם לחולה; הקשר לשמות סגולה. כמובן, אין תשובה חד-משמעית לכל השאלות. אך דומני שיש בהשערות הללו כדי להציע הסברים סבירים לתופעה ייחודית זו.